

Ю.М. Слюсарчук¹, Львів
О.З. Слюсарчук¹, Львів
Г.Н. Левицька², Львів
М.Б. Поліщук², Львів
О.В. Тимченко³, Olsztyn, Poland

АКТИВУЮЧІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Abstract. The main methods of increasing the effectiveness of training, the organization of their motivation and possible results. It has been shown that teachers and students need to be creative in the classroom to achieve a high learning efficiency. The goal of the teacher is to teach students to value creativity, not reproduction, their own judgments, not textbooks. Activating methods allow the student to expand their knowledge and interests, generate new ideas, communicate with others, discuss and defend their opinions.

Вступ

Організуюючи процес навчання, викладач визначає: предмет, цілі, очікувані ефекти, способи перевірки та оцінки досягнень студентів. Він вибирає відповідні методи для досягнення своїх цілей. Термін «метод» походить з грецької мови (від слова «методос» – шлях до чогось) і означає шлях, яким можна досягти конкретної мети. Тому метод викладання – це спосіб викладача направляти процес навчання на досягнення основних цілей з точки зору знань, умінь та навичок.

Активуючі методи – це група методів навчання, яка характеризується тим, що в процесі навчання активність студентів перевищує активність викладача.

Використання методів активізації у навчальному процесі сприяє поглибленню набутих знань, їх працездатності та довговічності. Студенти повинні думати, вони емоційно задіяні; активні у сферах сприйняття, руху, словесної та емоційно-мотиваційної. Використовуючи активуючі методи, ми навчаємо студентів правильних міжособистісних відносин, розуміння та толерантності.

Проводячи заняття з використанням активних методів, слід пам'ятати кілька правил: ми не виключаємо нікого, якщо вони щось не знають або не вміють робити. Ми не ділимо студентів на кращих. Якщо хтось не хоче, ми не примушуємо його. Викладач також бере участь. Кожен має право на помилки.

Активуючі методи – посібники та поради, завдяки яким студент

¹ Національний університет Львівська політехніка

² Львівське вище професійне училище комп'ютерних технологій та будівництва

³ Українська академія друкарства, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

розширює свої знання, поглиблює свої інтереси, розробляє нові ідеї, спілкується з іншими, вчиться обговорювати та сперечатися на різні теми.

Ці методи характеризуються:

- стимулюванням діяльності студентів та викладачів,
- високою ефективністю,
- великою різноманітністю та привабливістю.

Основна перевага цих методів – вдосконалення навичок не тільки під час занять, а й у повсякденному житті, наприклад, вміння робити висновки, аналітично та критично мислити, поєднуючи події та факти у причинно-наслідкові зв'язки, вміння правильно поводитися в новій ситуації, навички спілкування, дискусії, творчості.

Методи, не пов'язані з цілями, змістом, організаційною сферою, і перш за все потребами студента та уподобаннями викладача, не мають значення.

Загальна характеристика методів активації

Це проблемні методи, що розвивають навички критичного мислення. Вони полягають у представленні студентам проблемної ситуації та організації пізнавального процесу. Використовуються різні джерела інформації, наприклад, дидактичні фільми, фотографії, малюнки, Інтернет та числові дані. Когнітивні та навчальні процеси, що відбуваються потім, складаються з аналізу, пояснення, оцінки, порівняння та висновку. Приклади методів: мозковий штурм, спостереження, панельне обговорення, проблемний метод, тематичне дослідження тощо. Наведемо основні.

Brain storm (мозковий штурм або «фабрика ідей»). Це метод дає можливість зібрати якомога більше ідей для швидкого вирішення проблеми.

Перш ніж розпочати заняття, реалізоване за допомогою цього методу, необхідно класифікувати правила поведінки під час мозкового штурму, наприклад.

- викладач дає слово,
- ідеї не критикуються,
- всі ідеї написані на дошці або на великих планшетах.

Переваги:

- стимулювання активності та уяви студентів,
- прихильність багатосторонньому підходу до проблеми,
- стимулювання активності всіх учасників,
- аналіз проблеми часто в жартівливому, спонтанному тоні, розриванні з т. зв. «жорсткість» заняття,
- можливість змінювати та виправляти чужі ідеї,

Реалізація:

1. Написання проблеми на дошці.
2. Збір та запис аргументів на дошці (10-15 хвилин), під час якого студенти подають ідеї для вирішення заданої проблеми.

3. Аналіз зібраних ідей, їх фактична оцінка та вибір найбільш актуальних пропозицій. Викладач повинен контролювати студентів та стежити за тим, щоб вони дотримувалися правил культури дискусій, наприклад:
 - під час окремих заяв інші слухають і не перебивають,
 - не можна неправильно оцінювати/вистіювати людей, які представляють іншу позицію,
 - необхідність мотивування причин,
 - відповіді не повинні бути занадто довгими, кожен повинен вміти говорити стисло.
4. Підсумок дискусії, висновки та нарешті відповідь на питання, задане на початку. Студенти аналізують, упорядковують та відбирають ідеї, які допоможуть вирішити проблему.

Дискусія «За і Проти» – метод пошуку та полегшення прийняття рішень. Дискусію поділяються на окремі етапи:

- визначення теми дискусії,
- поділ класів на дві групи,
- студентів можна не ділити на групи, тоді вони наводять аргументи «за» і «проти»,
- уточнення часу для дискусії,
- дискусії
- підсумок результатів дискусії.

Заходи можна проводити також у групах. Підсумовування буде полягати у визначенні того, за які аргументи отримано більше голосів. Викладач повинен оцінити «якість аргументів». Усі голоси «за» і «проти» записуються на дошці.

Переваги:

- можливість аналізу проблеми з різних точок зору,
- зобов'язуючи студента відповісти на подане питання,
- можливість обговорити між особами, які представляють різні позиції,
- навчитися творчо мислити, висловлювати та відстоювати власну думку з певної теми,
- розвиток здатності відстоювати свої погляди / погляди,
- сприймають складність багатьох проблем.

Реалізація:

1. Презентація викладачем та написання на дошці проблем, які будуть предметом дискусії – наприклад, "Позитивні та негативні особливості реклами у сучасному світі"
2. Протягом зазначеного викладачем часу – близько 10-15 хвилин, студенти вибирають позицію відносно представленої проблеми. Вони пишуть свої аргументи та думки на картках.

3. Студенти, що представляють свої аргументи, повинні дотримуватися певних правил:
 - говорити лаконічно і до речі, не ображаючи інших,
 - не повинні перебивати інших і висміювати їх думку,
 - слухати викладача,
 - говорити, не підвищуючи голосу,
 - уважно слухати всі твердження та слухайте аргументи інших.
4. Викладач записує аргументи та контраргументи на дошці, а студенти чи команда на підготовлені картки.
5. Оцінка дискусії та висновок.

Приклад.

«Позитивні та негативні характеристики реклами у сучасному світі».

ПОЗИТИВНІ АРГУМЕНТИ	НЕГАТИВНІ АРГУМЕНТИ
Реклама інформує потенційного замовника про товари, які він може шукати – таким чином виконує інформаційну функцію.	Оголошення тривіальні, вони наївні теми, їх художня цінність часто дуже низький.
Хороша реклама, наприклад, візуальна, може бути витвір мистецтва, таким чином збагачуючи вихід культурний.	Через рекламу замовник часто змушений купувати непотрібне для нього товари.
Реклама впливає на розвиток конкуренції між виробниками – вигода від цього клієнт.	Люди перестають думати – вони залежать з оголошень.
Замовник знає більше про товар, тому покупка буде більш продуманою.	Реклами безліч – вона вказує як жити людині – вона забирає у людей свободу самостійного мислення.
Спонсорство зростає завдяки рекламі у засобах масової інформації	Світ реклами лише зовні доброзичливий до людини – зрештою, мова йде лише про продажі та прибуток.
Люди, які працюють в рекламі, мають зайнятість – робота в рекламі дає зайнятість для багатьох людей.	В оголошеннях часто відображаються насильство, секс та пропагується споживчий спосіб життя. Вона підтримує стереотипи.

SWOT аналіз (скорочення до англійських слів: STRENGTHS – сильні сторони, слабкі місця – слабкі місця, OPPORTUNITES – можливості, ЗАГАДКИ – загрози). Цей метод передбачає командну роботу аналіз та оцінку конкретної проблеми чи події. Надзвичайно допомагає у прийнятті конкретних рішень. Потрібен підхід до проблеми критично та творчо. Етапи провадження є наступні:

- студенти на попередньо підготовленому аркуші вказують:

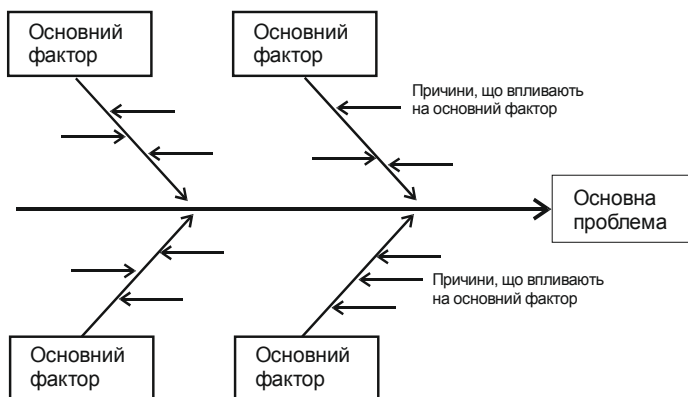
1. сильні сторони проблеми,
 2. отримані шанси,
 3. слабкі сторони проблеми,
 4. отримані загрози.
- представлення результатів,
 - встановлення спільної позиції як завершального етапу діяльності.
- Запис лекції, проведеної за допомогою цього методу, можна включити до наступної таблиці:

Сильні сторони	Слабкі сторони
Можливості	Загрози

Скелет риби (Fishbone) – метод активізації критичного мислення, встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між об'єктом аналізу і факторами, що впливають на нього.

Переваги методу:

- можливість ретельного аналізу проблеми,
- сприйняття студентами складності проблем і явищ,
- вміння працювати в групах,
- збір та організація обговорюваного матеріалу.

Кроки реалізації

1. Викладач малює спрощений скелет риби на дошці, а потім у голові риби ставить тему проблеми, яку потрібно аналізувати.
2. Потім студенти, розділені на команди, повідомляють про основні фактори, які як вони думають, впливають на існуюче явище. Кожна команда повинна обґрунтувати вибір основних причин явища.

3. Потім кожна з команд вводить в скелетні частини першопричини та додає аргументи, які вони збираються детально описувати та основні причини.
4. Кожна команда представляє свою роботу та захищає аргументи, які вона висунула.
5. Далі йде спільний підсумок дискусії з подальшим вибором найбільш підходящого з аргументів, які записані на дошці.

Кореспондентське обговорення – це письмова розмова слухачів, які аналізують суперечливі події.

Студент записує аргументи на аркуші паперу і передає їх сусідові. Той, пише свої аргументи. Обговорення триває доти, доки студенти не обмінюються між собою всіма аргументами.

Примітки з карток повинні бути оцінені викладачем. Цей метод можна використовувати для повторення або як закінчення теми.

Концептуальна карта – метод, передбачає розробку проблеми за допомогою плакатів, символів, схем, слоганів, малюнків тощо. Він служить для організації набутих знань, виявлення взаємозв'язків та узгодження між подіями, явищами чи поняттями. Його можна використовувати як вступ до нової теми, так і підбиття підсумків всього розділу. Допомагає студентам систематизувати знання.

Перебіг:

1. Викладач формулює проблему та пояснює спосіб роботи.
2. Розділяє студентів на декілька команд.
3. Студенти записують усе, що вони знають про тему (на окремих аркушах).
4. Складають свої картки в одне місце, потім впорядковують і шукають, що поєднає записану інформацію; утворюють колекції та їх підмножини, які викладають на великий аркуш паперу.
5. Далі групи проектують ментальну карту – приклеюють картки, малюють їх, додають нові слогани, з'єднують з лініями та стрілками.
6. Картки окремих груп розміщують у різних видимих місцях у класі.
7. Доповідачі коротко представляють карти із зазначенням того, що група вважає найважливішим.
8. Студенти можуть обмінятися враженнями про те, як впоратися з проблемою (якщо є достатньо часу).
9. Викладач стежить за предметною правильністю роботи окремих груп.

Метаплан – метод творчого вирішення проблеми. Спонукає студента критично аналізувати факти, формулювати судження та оцінювати пропозиції щодо рішень іншої сторони. Це дозволяє вирішити проблему, шукати та створювати спільні висновки. Він застосовується при обговоренні складних

ситуацій.

Перебіг:

1. Викладач ділить студентів на команди.
2. Показує проблему.
3. Визначає робочий час (максимум 20 хв.)
4. Студенти отримують готові діаграми мета-плану або малюють їх на папері формату А4.
5. Групи аналізують усі запитання, записують відповіді та роблять висновки.
6. Доповідачі окремих груп представляють наслідки роботи.

Портфоліо ("папка") – метод дає можливість студенту планувати, організовувати та оцінювати власне навчання. Він полягає у створенні портфеля з матеріалами на певну тему (подається викладачем або запропоновано студентами). Вчить систематично контролювати та завершувати свою робочу діяльність.

Приклади матеріалів, які потрібно зібрати в портфель:

- ілюстрації та фотографії,
- вихідні тексти,
- співбесіди,
- генеалогічні дерева,
- описи історичних подій,
- контурні карти,
- заяви видатних людей, що стосуються конкретного питання,
- відгуки,
- фрагменти поезії чи прози.

Перебіг:

1. Викладач встановлює з студентами тему портфоліо та дату презентації (приблизно за місяць до заняття).

2. Він розповідає про матеріали, які ви можете зібрати у свій портфель.

3. На занятті перед використанням портфоліо викладач нагадує студентам про організацію матеріалів.

Проектний (дослідницький) метод – метод, заснований на самостійній та активній роботі студентів з певної теми. В її основі лежить пошук, організація та систематизація інформації з різних джерел, а потім подання її у формі есе, доповіді, інтерв'ю, альбому, фотопослуг, ситуаційного плаката, моделі, постановки тощо.

Перебіг:

1. Викладач дає тему проекту та його цілі.
2. Потім ділить студентів на команди.
3. Кожна група отримує детальні вказівки та розподіл завдань.

4. Встановлюється термін виконання критеріїв виконання, презентації та оцінки проекту.
5. Представлення результатів (може передувати попередній консультації з викладачем).
6. Підсумкова оцінка.

Звичайно, існує ще багато методів, наприклад, різні види драми, такі як: співпереживання, інтерв'ю з літературними героями, письменниками чи поетами, пантомімою, імпровізацією, інсценуванням тощо; евристична розмова; опис; розповідь; робота з подорожами тощо.

Ці методи мобілізують до роботи, пов'язані з конкретними інструкціями, завданнями для самостійних дій, не тільки розумових, але й використання посібників, закінчуються наочним представленням запису. Слід зазначити, що кожне заняття можна проводити двома і навіть декількома методами. Більшість описаних вище занять можуть використовувати викладачі з різних предметів.

Усі описані заходи в основному полягають у тому, щоб змусити студента думати якнайбільше та самостійно. Не виключено, що іноді викладач повинен навести певні готові факти. Однак слід акцентувати увагу на пошуку студентів. У той же час ця діяльність завжди орієнтована на досягнення конкретних цілей. Людина найкраще вчиться завдяки своїм діям і чим активна вона, тим краще досягаються результати навчання.

Для того, щоб студентів зацікавила тема, необхідно вибрати методи, що стимулюють їх найбільшою мірою

Оскільки мислення є різновидом дії, внутрішньої та розумової дії, це процес підготовки до зовнішньої дії. Кожна ситуація вимагає, однак, окремого мислення, крім, наприклад, попередньої ситуації. Звідси необхідність впровадження різних методів на лекціях.

Часто викладачі створюють подібні схеми, завжди використовуючи однакові методи для всіх типів заняття або неперервно одну і ту ж записку – конспект. Проте слід пам'ятати, що модель, яку ми маємо, не може бути жорсткою, яка однаковою мірою реалізується в усіх ситуаціях. Цю модель слід змінювати, вдосконалити для конкретної ситуації чи проблеми.

Висновки.

Викладачі та студенти мусять бути творчими під час занять. Слід цінувати творчість, а не відтворення, власні судження, а не підручники.

Як підсумок, наведемо фактори посилення мотивації:

- віра у свої здібності,
- сміливість у дії,
- навички вирішення проблем,
- вміння боротися з невдачами і труднощами,
- честолоубство,

- чітко визначені цілі, що виникають внаслідок потреб та мрій,
- відкритість до нового,
- регулярність і наполегливість,
- успіхи.

1. Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Корольова Н.В., Шматков С.В. Методика професійного навчання: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. – Харків: Контраст. – 2008. – 483с. (329-335)
2. Активне навчання: обговорення, інтерактивні лекції, рольові ігри, мозкові штурми <http://gu.osvita.ua/school/method/1345/>
3. Козелецький Ю. Психологическая теория решений. – М.: Прогресс, 1979. – 503 с.
4. Семенова А. В., Гурін Р. С., Осипова Т. Ю. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 319 с.
5. Якубовська М. А. Математическое моделирование профессиональной деятельности учителя. – Львов: Свросвіт, 2003. – 428 с.
6. Поліщук М.Б., Левицька Г.Н., Тимченко О.В. Системне і структурне мислення як основа процесу навчання // Моделювання та інформаційні технології. Зб. наук. пр. ПІМЕ НАН України. – Вип.78. – К.: 2017. – С. 185-190.
7. Поліщук М.Б., Левицька Г.Н., Тимченко О.В. Концепції інтелектуалізації процесів навчання та прийняття рішень на управління навчальним процесом // Моделювання та інформаційні технології. Зб. наук. пр. ПІМЕ НАН України. – Вип.81. – К.: 2017. – С. 166-171.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3612266>

Поступила 23.09.2018р.